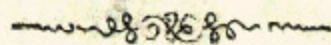

Риср II 99, 1

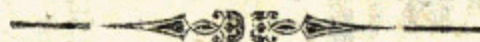
ВЕЧЕРА КНЕЖЕВА.

НАПИСАО

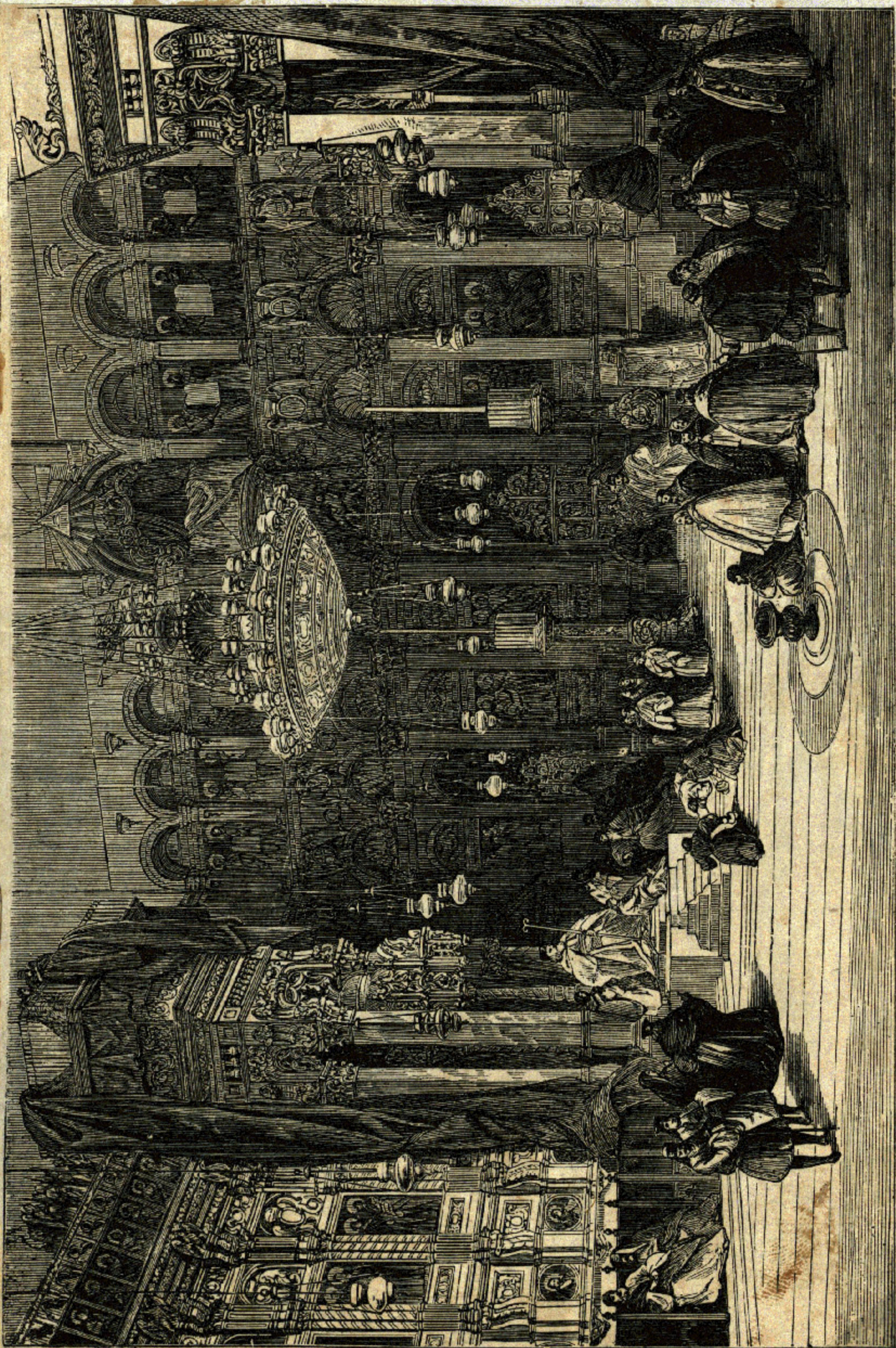
Станоје Бошковић.

„ПРИЛОГ УЗ ТРЕЋУ СЛИКУ, ИЗ ПОВЕСТНИЦЕ НАРОДА СРБСКОГ.“

У НОВОМЕ САДУ,
у печатњи епископској. 1861.

ПРЕДГОВОР.

Има томе пуна четири месеца, од како је моја друга слика из повеснице србског народа у образу, „Југ и Југовићи“ света угледала.

Себи на радост, а роду моме на аманет издаде ево са поткором његовом и трећу слику у образу:

ВЕЧЕРА КНЕЖЕВА

заједно са овим печатаним прилогом важног овог догађаја.

Уздајући се тврдо да ће свестан народ српски и ово дело умети праведно по заслуги пресудити, и благодарећи му на првашњој потпори његовој, препоручујем се поново топлој љубави милога ми рода српског.

У Новоме Саду, о Цветима 1861.

Павле Чортановић,
сликар и издаваатељ.

Инд. бр. 695226

ВЕЧЕРА ЊЕЖЕВА.

(Од Станоја Бошковића.)

I.

Две војске, два народа, полегла су један према другоме на пољу Косову. Један ти је Турски под Муратом, полегао изпод Приштине до реке Ситнице, опасан реком Лабом и Грачаницом; а други је Српски под Лазаром, уз — Ситницу и дуж Грачанице.

Мурат има војске на 300,000 и станује по среди Косова. Лазар има војске тек на 100,000, и почива баш испод планине на задужбини дивне Грачанице, на Грачаници, на једноименој реци.

Бијаше вече у очи Видова-дана.

Лазар је народ свој потпуно на бој спремио. Остаде му још једино вече, да војнички он одржи збор, а уједно и крсно своје име да проведе, да прослави Амоса-пророка, 15-сти дан месеца Јунија.

Ноћ је потмула. Помрчина као тесто увила је обе војске у црну одећу, у црне мисли. Густе тмасти облаци изиђоше иза ломне Приштине и кршне Грачанице и над-вукоше се над Косовом равним; а на загорју дуж обоја града одбија се бура и олуја, која долази са равнице из преко Ситнице, и по Косову страовито хуји.

Под Грачаницом разанео је Лазар царско своје шаторје. Око богата стола његова благују слободне српске поглавице. У прочеље посео је Лазар, као глава целој српској војсци. Али је Лазар данас сасма брижан и замишљен, размишљајући о судбини сутрашњег боја. Две

мисли свише му се на борасто остарело чело, не дајући му, да дружеван постане у друштву, остављајући га самог себи, да одвојен при збору премишља.

Прва мисао одводи га у оно сјајно, у оно славом увенчано Душаново доба, које је неслога српски властела тако страшно потресла, тако брзо помрачила.

Што је силни Мурат по смрти Душановој страховито јачао, и државу своју ширио, то је задавало страх и бригу целој држави српској, своме српском свету.

Иста брига гонила је и Лазара све до суђена Видовога данка. Он се упирао да утемељи раслабљену државу српску, да обезбеди њену будућност, да сачува њену самосталност. Али са неслоге српске немогаше одољети, силноме духу Муратовом.

Лазарева држава није бројила већ ни толико земаља, колико је Мурат само од царевине српске себи присвојио. — Мачва, Срем и део Славоније; Браничево, Ресава, Нишава и Рашка; и од Зете са Приморјем; то је ето све што се Лазару покоравало, и слободну српску државу чинило.

Изгубљена бија дивна Македонија, две главне српске покраине, у којој је на југу господарио, стари кнез Југ илити Љутица Богдан; а на северу, деспот Жарко Дејановић, и његови синови Драгаш и Костадин. Изгубљен бија велики део Тракије; Тесалија; цео Епир са Етолијом и Акарнанијом, Албанија и садашња цела Романија. — Отргнута бијаше краљевина Бугарска од српске круне; исто тако стајаше и са Босном, која, поставши краљевином, и војводину св. Саве, и већи део старе покраине Хумске, за собом повуче, и себи их присвои.

Прохујаше силни ратови, које народ српски и са Грцима и са Турцима издурати мораде, стишаше се оне силне и опасне међусобне борбе и раздори, и држава српска остаде при свему томе толико силна и снажна, да се свакад са Турчином мерити могаше. Са толики ратова њени, постаде јој и народ тиме изоштренији и војни много вичнији и обученији, но што се ово иначе збива. Истина, снага већ више српска немогаше се целокупна усредото-

чити, али шта могаше Србљима на пут стати, да бар хришћанска мисао у свако српско срце непротре, и туде јасно неодјекне. „За крст часни, и лепо име Исусово умрети,“ готов је био сваки Србљин, и онај неслободни Србљин, ван српске земље и државе. А безбројно бијаше такови Србаља, кои давна насељени у поменутих изгубљеним покраинама, од слободне своје браће одвојени становаху.

Племенита и спасоносна ова српска тежња протезала се од Дунава до Коринска залива, и од сињег до мора црнога. Дегођ Србаља бијаше, одјекну свуда хришћанска ова мисао. На крсташку војну сваки бијаше готов поћи, сваки готов на њој умрети. Али је давно прошло оно доба, када су и ови изгубљени Србљи уз мисао хришћанску, и државну српску мисао подржавали. Давно је то било, када су се они у ове од Грка отете покраине населили, и своје се старом и обољелом душманину — гордому Цариграду — опирали. Пролетише оне године, када су се њихови деди и оцеви из све снаге упирали, да неби уместо Цариграда, друга јача сила опаснија Србљима постала. Нова неслога властеска, онемоћила је и сада, како и свакада снагу њихову, снагу целе Србије, подронила је државу српску. Она је свежоме и снажном Турчину сваку сметњу спута уклањала, она му снагу подрањивала и крила утврђивала. Само је тако могао Мурат за 20 година из Једрене на Косово доспети, и на развалинама српске славе, српске царевине, са усликом Мухамеду на истину поћи.

Тако нити је могла племенита хришћанска мисао успети, и плодом уродити, а још мање је српска државна мисао цел своју постигла. —

Са годином 1375-том настаде мир на све стране на Балканском полуострову. Мурат се био измирио са свима својим суседима у Европи, са којима је преко 20 година мање више ратовао. Он је сада за тиме пристао, да све оно што је себи једном присвојио, темељито утврди. Најпре је у Европи утемељио столицу своју, затим је сву науку и вештину Турску и по новој домовини расејао и

веру великог пророка, великог Мухамеда, укорјењавати стао. Што је XIV-сти век собом доносио, тога се држао и велики Мурат. И код њега је вера више важила, неголи сама народност. И он је водио једино крсташке ратове, верни слуга будући, великом своме пророку. —

Младу државу Мухамедову у Европи, окружаваше сада три државе хришћанске; држава Грчка, Бугарска и Српска.

Грци јој бијаху сусед за леђи, господари мора белог и мора слаткога, они је одвајаше од старе своје домовине азијске. С њима се ваљало Мурату најпре поравнати, њи најпре задовољити. С тога им уступљена бијаше околина цариградска и знаменита тврђава солунска.

Мање опасна бијаше по Мурата краљевина Бугарска. Мурат је њу већ био ухарчио, али је ипак од ње заузрати морао. Бугарска је имала свога закона краља, Мијајла последњег Шишманића. У њој је живео један бугарски народ, народ словенски, народ једне вере, сродан по вери и по крви народу српском. Притом је Бугарска са Србијом вазда у миру и љубави живела, а сада се са суседом и опријатељила. Краљ Шишман назвао се зетом српскога кнеза Лазара. Деспина Лазарева постала је краљица бугарска.

Све ово толико је Мурата плашило, да несмеде заискати данка у Бугара. Њему се ваљало задовољити једино са ћерком краљевом, коју му Шишман поклони, коју он са незаконитом женом роди.

Најгоре пак при мирењу овом прошла је држава — српска. Њу је Мурат оставио на послетку, да се њоме мири, како ће је најјаче да окине.

Од како је погинуо краљ Вукашин, остаде Србија без праве државне главе. Два властела отимаше се поглавито о престолу српском. Сваки је себе припасао царским појасом и прогласио за закона владоца, али нити бијаху један нити други помазани, а још мање крунисани. Пет година тарући се међусобом, владаше обојица самовласно али незаконно, сваки у своим покраинама.

Бијаху то кнез Лазар Грбљановић, стари војвода Душанов, и најстарији Вукашиновић, краљевић Марко. Лазар је управљао гореизложеним земљама српским, осим Зете и Приморја. Марко са браћом држао је земље српске од Грка отете, што још Мурат присвојио није.

Лазар се ослањао на старо насљедно право своих предака, освећено и утемељено више од 200 година, род будући дому Немањином.

Марко се придржавао насљедства очина, коме је цар Урош, још за свога живота краљевски назив приденуо, и земље му своје у управу уступио.

Али докле год бијаше Марка, заман се Лазар колебао. —

Славом онојени Мурат развио је снагу своју у Европи пређе, него што се Лазар умео и знао дочепати престола српска. —

И Мурат и Лазар започеше у једно и исто доба одсудну своју катастрофу. Обсица имадоше пуни 6 година да се надмећу, кои ће пређе доћи до веће снаге, а тиме и до првенства, те тако и до целокупне владе на балканском полуострову.

Лазар је имао поглавито једног, али рођеног домаћег душмана, поменутог супарника, Краљевића Марка. Али му овај бијаше баш као домаћи, тиме много опаснији, неголи икоји душманин са стране.

Мурат напротив имађаше душмана три, три државе хришћанске, око младог и нејаког султана свога у Европи. Грци и њиов неборими Цариград плашише га с леђа, а с преда му се опираше две моћне краљевине, краљевина бугарска и српска. Бело и слатко море цепаше му притоме његову снагу. И Азија, десно његово крило, једино врело праве његове моћи, бијаше сувише на страни, а да би се помоћи њеном у Европи користи ти могао.

Силни дух Муратов једино одржао Турчину превагу на балканском полуострову, како онда тако до данаске.

Мурат је пре свега заварао Грке давши им пробитачни мир; и кад Лазар са дружином нападне на земље Маркове, нападне на њи уједно и он. — Добит турска би-

јаше велика. Македонија бијаше задобита, и Цариград одвојен од Србаља. Затиме остави он Марка да се крви са Лазаром и његовим савезницима — а он међутим ухарчи саму себи напуштену Бугарску. Тако оцепи Цариград и од државе бугарске и претвори га сасвим у мумију, која му више никакве штете нанети немогаше. Сад би дошао ред и на сам Цариград. — Али Мурат није марио за његов горостас, око кога би хиљаду хиљада мусулмана саранити морао, кад би га заузимати хтео. Он је водио крсташке ратове; он је тражио владу над народима; он је чезнуо за земљом, за државом српском, у којој је још непрестано лежала највећа снага полуострва балканског.

Међутим је Лазар стекао превагу над Муратом. Марко оста према Лазару исто тако онемоћен, као што негда бијаше Лазар према оцу његовом Вукашину. — Што је гонило Вукашина, иста коб поче гонити и Лазара. — Властелин човек ступа поново на растројен онемоћен престо српски. — Велики је ово скок, одсудни скок. — Он је Вукашина набрзо главе стао. — Марко је са њега изгубио и владу и земљу и достојанство и постао до гроба удворица турска. — А Лазара гони прни страх и веља брига све до суђена видовога данка. Страх му је по државу српску, брига му је по веру хришћанску. —

Рат је са Муратом без престанка трајао. Од како је Вукашин на Марици погинуо није се насилни отимач земаља српски са Србљима мирио. Њему је ваљало још и Лазара понизити, да до потпуне преваге над Србљима дође. Из Бугарске пресели се војска турска и у земље Лазарева. Љута борба започне се поново међ растројеним Србљима и славом опојеним Турцима. Бијаше у Нишави, де се душмани угледаше и сукобише. Двадесет пети дан љуте борбе донео је осудну превагу на видик. Тврђава нишка, српски најјачи ступ, и кључ целе Србије паде Турцима у руке. Добит овај скупо је стао душмана. Двадесет и четири дана гомилаше се лешине турске под бедемом нишким. Али сами себи напуштени Србљи, са своје велике преврате немогаше Турком одољети. Толико је Србија у оно доба потрешена била.

На челу Србљима стајаше Лазар. Он се узвиси над свима другим властелима. Он се поше Србији на престо. Он се прими таком државом да управља, која је двадесет и четири године провела у највећој међусобној борби, и преврати, која је била посве запуштена и занемарена, више пута поплављена и поплаљена, и већином заробљена, коју је домаћа војна више онемоћила нежели сами душманин хришћански.

Такову државу могаше само скорашњи мир подкрити и снагу јој опет повратити.

Сад тек почеше она к себи долазити. Сад је тек стигоше љути болови њени грдни рана, кои је за врућа трага јоште нетишташе. Сад тек осети се она, да непрестано још и у тешкој клетви утопљења лежи, којом је Цариград осу, кад оно независну патријаршију Србљима подиже. Сад тек увиди јасно, да је једини мир извесно спасти и исцелити може.

Мир у земљи постаде општа тежња свакога Србљина. Њега ваљаде потражити, њега лека ради узети, ма Србију које благо стао. Он је носио са собом напредак и здравље.

Али је мир стајао до воље Муратове. И Мурат волио је успешан извесан мир, нежели у варљивој срећи војну да продужи. Он је Србију само згодно заватио, али је јоште није оборио, јоште је није себи подчинио. Ово да учини метао би српску, али уједно и своју државу на коцку. Ово му се већ није свидело успешно. Њему се ваљало тиме задовољити, што је цел своју постигао, што је Србију понизио, која га зато јоште наградити мора. —

Он јој даје мир. Награђује труде своје како је њему воља. Србљину је нужда, он пристаје и на то. Плаћа је грдна. Десет центи сребра, да се Турчину као годишњи данак плаћа. Још је грђи душмански овај изрик: „Хиљаду српски војника да годишње Мухамеду служе.“ Српска мишица да пристаје уз свога крвног душмана! Часни крст да војује на веру Христову, придружен бледоме месецу! Тирански је ово мир. Бездушан је, да га бездушнијег свет невидео. Он је Србљину мрзак, сраман и црн. Али

му је ипак користан. Корист га његова једина јоште блажи и утишује. —

А умели Турчин другчије поступати, него турски? Султан турски? Султан турски он ти је Мухамед на земљи. Он је бар његов наследник, који никоме одговоран није. Он располаже судбином турском сасвиме по вољи својој. Он дели највеће чинове и свецке и духовне. Нико му ништа несме примити за зло, јер и сам грех за њега није грех. Он нема светиње на земљи.

Овакови човек полаже свету заклетву на уговор, на нишки мир, који је са Србљима, са хришћанима, са душманима учинио! —

Србљи га примају јер им је нужда. Турци га дају, не што су добро награђени, већ што теже још за већим залогам. Они се страше, да се како несложе у невољи својој Каури, да се крвни супарници Лазар и Марко неизмире, и заверу против Мурата неучине, који ће с Марком напослетку да се равна. —

Но мир је већ учињен. Војске се разиђоше, и јунаци отпочивају од крвави бојева.

Али је мир овај сасма привидан. Њега је форма вешто умотала, и право му лице скрила. Уговор је његов маска, а мир је сам нека магла, која је међу државом српском и турском пала, да невиди једна шта ради друга. Први ветар који дуне, кадар је њу растерати, кадар је маску скинути и првашње крвно стање наново донети. —

Србљи заискаше мир. Турци га дадоше. Њега је за Србље уговарао Лазар, човек властелин, који још закони владар није, који још потврђен није, који још ни заклетву Србљима положио није, ни се царском крунисао круном. Царски уговор треба као светао да важи. Али њега уговара човек, који се пред народом на овака права опуномоћио није. Оваки уговор није се могао са Србијом у онај мах ни закључити, јер Србија неимаде јоште законита владара.

Са Урошем угасила се лоза Немањина у мушкој грани. Са њиме се угасило и наследно право ове лозе. Србљима ваљаде танку крв илити женску грану Неманића на престо

довести и у наслеђству је утврдити, али нову владалачку грану на царску столицу понети. Но прво је осујећено, а друго није успело. Вукашин бијаше лиј незакони отмичар престола српског. Син дакле његов немогаше имати права на очино наслеђство. Цар Урош могао је Вукашину дати, и краљевски назив и поједине земље у управу, али му наслеђство на целу државу оставити, без воље народа није могао.

Право наслеђства у Србији, стајало је дакле на страни Лазаревој. Право ово требао је Лазар да оживотвори. Да Душанову круну на главу мете, и заклетву предака свои, по вољи народа, народу своме да положи. Ово би му дало достојанство. Ово би га избрисало из реда властелинског, царско му име приденуло, и владу над Србљима озаконило. —

Уговор онај по томе што је Лазар са Муратом утврдио, није за Србље важио ни пре, но што се Лазар окрунио, а ни после тога. Пре крунисања није важио, јер га Лазар уговараше као човек властелин, без да имаде на државни уговор права. После крунисања пак није важио што га Лазар тада као закони владар обновио није.

Мир дакле нишки није могао Србију обвезати, да се свето придржава, светог његовог уговора, који је у самој ствари посве привидан био. —

Још мање је важио мир овај за Мурата да га се и он свето придржава. Мурат бијаше владар турски, коме се, као што видесмо, ни грех нерачунаше у грех, који не-имаде светиње на земљи, коме Алкоран Мухамедов говори: „Чини са душманима твоје вере онако, како ти за добро пађеш, недаји им мира ни покоја, и гони их дотле, докле их све себи неподјармиш.“

Мир овај бијаше дакле само догађај неки, који се збити мораде. Он је био пробитачан по Србље, а исто тако и по Турке. Од војне је требало Лазару једном већ отпочинути. Требало му се за косовску битку приправити. Али је требало и Мурату још Маркове земље присвоити. Ваљало му је још и овај бедем оборити, јер туда је пут у праву Србију у поље Косово.

Сад остаде Марко сам самцит, према силноме Мурату. Отац је његов заподео кавгу. Сину је ваљало ову дочети. Са истока и са југа окружаваше га Турци. Са севера и са запада држава Лазарева. Обоје бијаху му душмани. Обоје радише, да га упропасте. Њему бијаше већ доста очито, да се више као владар одржати неможе. Он се бори сам собом, хоћели се покорити Лазару, или ће Мурату у закриље да се баца. Код Лазара га очекива стид и укор. Сумњати му ваљаде јоште и о томе: хоће ли Лазар кадар бити и у напредак према Мурату одржати се, када му је држава толико већ поклизнула. Он би могао касније и под Лазаром Мурату потпасти, кои би тада строжије поступао њиме.

Лепши изглед одрицаше му дојакошње поступање Муратово са клетвеницима хришћанским. Сасвим благ и човечан биваше Мурат са душманима своим. Хришћанске клетвенике ослобађаше он од свију ратни терета. Остављаху им управитеље покраинске у њиховој власти и правима. Дозвољаваше им њиов потпуни државни живот, кои они уживаше под рођеним владарима своим. Само једина новчана потпора бијаше, коју он праведно од њи захтеваше.

За Марка бијаше ово довољно да га Турчин себи примами. Он немога увидети, да је он последњи душман Муратов на полуострову балканском. Он немога поњати, да је њега Мурат као најслабија и најнемоћнија, као сама себи напуштена душмана на послетку оставио, да њиме равна и погађа, како ће га најјаче да окине. Он немога проникнути, да је Мурат онај привидан уговор са Лазаром поглавито на Марков рачун утврдио. Како ће Лазара да одвои од Марка, и са Марковом државом своју штегу и накнаду да подмири.

Јача нада бијаше у Марка, нежели очевидни поступак. Он се сасвим Мурату врже у закриље. Он подчини земље своје без капи пролимене крви осиленом и славом занешеном Мурату. Седам година борио се он са Лазаром само за своје првенство у српскоме свету; а сада је и поносну слободу, и дичну самосталност па и саму право-

славну веру свога света заклетом душману хришћанском е подло у руке предао. —

Но нада га је његова на скоро преварила.

Турчин неимаде више нужде, да га као клетвеника свога у земљи његовој остави. А још мање бијаше по њега пробитачно, да га постави господаром и над оном страном што од Лазара у напредак освајао буде.

Сад Марка љуто уједе једовита гуја турска.

Лукави Мурат, што више успеваше против хришћана, тиме почеше он све себичнији бивати. Он више не беше по хришћане онај благи и примамљиви Мурат, већ са истином на видик, те се Турски понашати стаде. Све што је најпре подчињеним хришћанима дозвољавао, почеше он редом мало по мало насилно укидати.

Мурат је могао већ безбрижно овако поступати са подјармљеним хришћанима, јер неимаде више опасни душмана на полуострву балканском, осим државе српског цара Лазара.

Што је Вукашин народу своме огрешио се, праведна награда, није му ни синовима опростила. Прву масницу бича Турског морадоше осетити Вукашиновићи. — И земље и градове отеше им Мурат. Албанија, Епир, и Романија изгубише своје најдрагоценије благо, своју политичну слободу и независност. Три града у место три покраине бијаху немио поклон злосрећни Вукашиновића. Охрид, Костур и Аргон постаде немила награда, несмишљене њиве предаје.

Марко и Андрија остадоше верне слуге турскога Султана, да их се сваки Србљин са тугом у прсима сећа. Митраша помилова рана смрт, да срамоту браће неподноси. Иванишко једини посведочи, да га је српска одоила мајка. Он одбеже у Зету Биошићима, да се код њи дичне слободе соколова зећанско-црногорски наужива.

Настадоше потOME десет мирни година. Лазар пристаје из све снаге на тиме, да државу своју што боље утемељи.

Први му је посао, да скине давнашњу клетву браћи својој с врата. — Што учини нечовечни Калист, то по-

прави смислени његов наследник цариграчки патријарх Теофан. И сама правда већ учини једном своје. Клетва би скинута. Патријаршија Србљима на цариграчком синоду одобрена и Србији писмено обнародована. Синод њиов са народом и патријархом српским измирен. —

Умре потоме патријарх Сава, а место му заступи св. отац Јеврем. Он крунише Лазара круном Немањића. Он обнови царско достојанство у Лазару, што од смрти Урошеве укинута дијаше. Он помаза лозу Немањића у танкој крви на престо српски, — коју воља народа на ступањ овај подиже, коју збор народни у достојанству царскоме потврди. —

Потрајаше мир за 10 година. Лазар прикупи растројене земље своје царевине. Наишавши на сребром богате мајдане ископа небројено благо, и подиже силне задужбине, и залечи ране рањенима, и подели благо сиротињи. И разуда своје миле кћери, и прибави себи пријатеља. И владаше благо и побожно. И уроди земља благословом. —

Пролетише мирне годинице. Над државом Муратовом надвукоше се црни облаци да оплачу немилу смрт јуначине Хаер-Един везира. Он бија Мурату сабља и десница, а сада је пошао на истину, да прими награду од свога великог пророка. Неста њега, нестаде Турком напретка. — Сад Мурату загрми над главом.

Турци нарушише Србљима мир. Марко и Андрија нагонише их на то. Они предводе турску војску на Баошу II. и отимљу изгубљену Албанију. —

Узруја се у исто доба и земља Караманска у Азији малој. Овде диже побуну на Мурата његов рођени зет Ала-Един. Он задоби за се и девера свога, најстарија Муратовића, наследника Сауцију. И њи двоје замесише квасацъ своме султану, и увукоше у своје коло и лакоме Грке, и дигоше буну на Мурата.

Бијаше при крају године 1385.

Мурат букти на две стране. У Европи је нарушио мир са Србљима. У Азији дигла се рођена крв да га с престола збаца.

Лазар је јоште у страви и несме као покровитељ да се умеша у ствари Баошића. Још се није доста преправио, да се с Турчином у коштац увати.

Мурат иште по уговору смело, и данак и војнике. Лазар му невољно обоје даје. Две хиљаде српски јунака под своим рођеним војводом, окрунише Муратову војску. Ово-лико је припадало Мурату Србаља на две године дана.

Баоша II. предводи Зећане и Црногорце. Уз њега је Иванишко храбри Вукашиновић и војвода Ђурађ Хрваћанин. Они присвоише једном целу Албанију. Осам година трајала је борба. Албанија поста донекле покраина српска, и део један слободне и независне Зете и Црне горе, којима цар Лазар само покровитељ беше. — Али ји сада лоша коб стиже. На Војуши сукобе се с Турци. Већина турска надвлада Србље, њима погинуше и Баоша и обе войводе. — Србљи остадоше без поглавице. Година је већ 1386. превалила. Турци продреше чак у доњу Зету. Сад се Ђурађ II. Страшимиров Баошић попе на кормило Зећко-црногорско. Он учини са Турцима мир, и напусти им и Костур и Берат, већи део земље Албанске. —

Исте среће бијаху и она браћа, што помагаше Мурату против његови бунтовника. Бијаху они у малој Азији. Што Турци сами учинити немогоше, то учинише за њи Србљи. Србљи освоје град Иконију, и опседну град Конију. Овде се покрвише Србљи Лазареви и Турци Муратови, и Мурат даде Србље злоставити. Српски войвода поручује громовито Лазару, шта се с њима десило и како стои са Турцима. Войвода српски неимајући камо, издржи још једну битку против савезника. Буна се у тиме стиша. А Србљи озлојеђени врате се својој кући. —

За писмо војводино дознало је мало и велико. Дан на дан гласало се оно све даље и даље по држави српској. — А кад стигоше и српски јунаци у своју домовину, узрујаше и потресоше они целу Србију са своим живим приповедањем.

„Браћо моја, још вас Мурат није надјачао. Ви знате добро, да неосуђује већина битку, већ јунаштво и чила вештина. И вештији и јуначнији бијасмо од Турака, де се

још без воље за туђина бисмо. Да Мурату Срба небија лоша би га коб подесила “

Овакови гласови потресоше и самог цара Лазара. На четири стране оправи он лаке улаке, на четири суседа хришћанска.

Трнава, Сутиска и Скадар обрекоше узајмне брацке помоћи. Шишман, Твртко и Баошић IV. пружише Лазару брацку словенску руку. — Само Угарска, заплетена у домаће борбе, обрнула се од овога савеза словенске браће на Балкану. —

И јачи и крепчији, и слободнији и отважнији сваки се сада осећао Србљин. Сваки је радосно ускликнуо и радосно зажелио, да са се турски намет збаци. Сваки радосно поврвио, да Турчину жао за срамоту врати. — И гласъ народа, глас сина Божија! Он даде Лазару правац, кога Лазар усвоји као закон. —

Лазар отказа Турчину привидно заказани данак по жељи народа, и жеља и воља народа доведе осудну битку на поље Косово. —

II.

Лазара окружише слободне поглавице српске. Они се сакупише у Косово, да одбране часни крст од бледа месеца, да одбране дичну слободу и поносну независност од безаконог и насилног отимача турског. Косово ће да реши борбу крста са месецом, која се веће тридесет и четири године води. Косово ће да реши, оће ли Турчин господарити на балканском полуострву или ће му Србљин и Бугарин и у напредак господар остати. Косово постаје гробничко поље на њему се мора или турска снага саломити и закопати, или српска слобода и независност саранити. —

Лазару се намеће и „друга мисао“ још црња, страовитија мисао. Варљива и неизвесна будућност огледа се у њој. Из будућности вири љута гроза и љупки осмејак. Из ње судбина прети најстрашнијим на свету, тешким оковима ропства, црним вечитим мраком. Али уједно она улази и у срце свакога јунака, који се праведно бори

за свету своју народност, за крст часни и слободу своје постојбине. Таковом јунаку разпаљује онај љупки осмејак судбине и срце и душу, он му снагу подмлађује, она га учи за свето своје дело и саму смрт презирати, он му венац вечите неумрле славе над главом извија.

Поље Маратонско увенча славом старе Јелићане, кад оно варварски Персијанци њега прекрилише.

Поље Алијско одржа славу Римљанима, кад оно сурови Гермањани на њи нападоше.

Поље Каталаунијско одржа превагу Гермањанима, кад оно Атила са убојним Хуњанима и њима придруженим Словенима делише на њему судбину Европе.

Поље Лехфелдско одржа победу Немцима, кад оно ајдучки Мађари на њи насрнуше.

Поље Косовско требало је да стамани цвет једовити гуја турски, какови је отровни гуја Азија од вајкада на штету и невољу изображенијој Европи, више пута слала. Требало је да одржи полуострво балканско. Требало да спасе већи део јужне Европе, све од Беча и Карпата до мора црнога, — од клетог дуговечног будућег ропства турског.

Али је род Словенски сасвим противна судбина пратила, нежели осталу браћу индоевропску. За пуни девет векова, од како се словенска колена јављају, као самосталне државе у повесници света, — па до битке на Косову, остадоше једва још Србљи и Пољаци политично слободни и независни, од они девет слободно цветајући колена словенски. Грозни раздор и вечита неслога вргла их је народима од себе запуштенијим да гове и робују. Утаманила је још у цвету сав душевни њиов напредак. Закрчила је поље њивој слободи и независности, њиовоме народно-политичном развитуку. —

Руси падоше на Калки. — Њи савладаше сурови Монголи.

Словаци пропадоше код Пожуна. — Њи надјача коњицка ордија ајдучки Мађара.

Чеси се затрше на пољу Моравином. — Њи обори лавштина цара немачкога.

Изнемогоше и Срби у Лужици, — овај једини огра-

нак старо-српског племена, како се цео род словенски све до VI. века називао. — Они клонуше под теретом себи-чног нападања немачки владара.

Клонуше и Словенци под немачки иго, сами себи напуштени, по природном своме положају.

Хрвати се поклонилише Мађарима, чим јим се последњи огранак славни Красимировића осуши.

Бугари саранише своју самосталност, под Трнавом, под столним местом свога последњег краља.

И Србље је зла коб постигнула. И њима ваљаде већ збрда просвете силазити како и осталој једноплеменој браћи словенској. Сами себи напуштени, зар једини они општој судби браће своје да пркосе!? Али и они нехтедоше заостати, за поносом и славом свој сународника. И они се слеглоше на отворено поље, да туде јуначки мејдан подијеле. Силне заставе обгрлише царско Лазарево шаторје. Дегод бијаше још слободни Србаља, сви се стекоше на Косово. Ту су ти Мачвани, Сремци и Славонци; ту Браничевци, Ресавци, Нишављани и Рашчани; ту Жупљани, Црногорци из Србије и Старовлашани; ту поносни Бошњаци са Хумцима и Војвођанима св. Саве. Ту се чекају славни Зећани са равнице и са Црне горе, и са своји храбри Приморјани. Ту се виде и сами Власи де српској браћи у помоћ притекоше, као суседи и сродници по вери и језику.

Војводама ни броя се незна. Под шатором ту ти је Лазар са Вуком и Милошем, ту Твртко Босански, ту привидно Кастриотић Албански, ту Бановић Страхиња, ту Милан и Иван, ту Југ и Југовићи и остали други што војничке вијећају зборе.

Царска глава посела је у средину међу војводама.

Уз десно колено царско посео је Твртко II. Котромановић, названи Стеван Мирча, први краљ босански.

Твртко је човек и вешт и храбар и силан али дегде само провицателан. — Кад се Лазар са Марком и Муратом надметао, надметао се у исто доба и Твртко са својим братом Вуком и родбином својом Павлом Куличићем и Бановић Дабешом. Клетва би са Србије скинута, и Твртко одма затим прогласи веру православну за веру државну у босанској

својој краљевини, у којој је које католицизам које патаренизам мах преотимати стао. И кад се Лазар у Призрену оцари, окруни се и Твртко у Милешеву на краљевски босански престо.

Што и Угарска Србљима у помоћ притекла није, тому бијаше крив краљ Твртко. Живко (Sigismund) краљ чешки, по својој жени био је у оно доба и краљ мађарски. Живко бијаше по истој жени и род Твртку босанском. Али Твртко бијаше велики противник краљице Маре, која је хумске земље по некоме своме наслеђству угарској круни придружити хтела. Твртко се држао краљицини душмана, и да Угарска Србљима непомогне одвећ је ватиме пристајао.

Две војске опремао је Твртко из малене Босне и Војводине св. Саве. Толико се он у оно доба усилио. Прву је предао бану Иванићу, отпадици хрвацкоме, и својој војводи Влатку Хранићу, да је воде у Далмацију против краља Живка. А другу је сам собом и војводом Влатком Вуковићем повео у помоћ Лазару на поље Косово.

Што се Мурат силио, презао је и Твртко. Једну судбину са Србијом делила је Босна од вајкаде, и док бијаше са Србљима па и после како самостална поста, ако и јесте унутрашњи живот њен пролазио без знатних преврата. —

Бошњаци бијаху Лазару лево крило на Косову. Њима се придружише и Власи под војводом Мирчетом. Двадесет хиљада момака броило је крило ово, коме се Твртко уз Мирчету и Влатка на чело ставио.

Према Твртку посео Султанић Бајазит, управитељ десног крила турског.

Бошњаци непознају јоште турску мишицу, они ће сада први пут њоме да се огледају. —

Лазару беше заман поред Твртка уздати се већ више у помоћ Угарску. Али се жељано изчекивао онај славни Зећанин, који је недавно пре две године онако страшно Турке потукао, Бијаше то господар Приморја, и обе Зете — равнице скадарске и поносне Црне горе.

Бурађ II. Страшимиров, Баошић IV. држао је Зету и Приморје као једну област међу осталима, састављену

са царевином српском. Он је ценио право цара Лазара на ову област колико се подудара право српски владалаца са мислима господара зећански о заједници свију српски земаља.

И Бурађ се рођакао са царском породицом Немањића, кано и Твртко босански, но још пређе но што је узео Деспину, удовицу Шишмана бугарског. И он се одгоио у поносној Зети, у оној земљи, која је на свои 200 година једина права имаовина породице Немањића била. У којој се оно силено старо Властеоство развило, што је живо пазило на користи како земаљске, тако и свога збора. У којој се и данашњим даном обичај и старина као најсветији аманет и пази и чува.

Истина за Бурђевог доба небија више старог властеоства српског. Душан је њега сасвим затрпо, установивши нове чинове, у којима се лична заслуга, а не племе награђивало. Старо племенско право већ сасма је малаксало. Али се Бурађ ипак по староме обичају држао земаљске користи, ако и јесте био и сам, човек новог реда.

Бурађ бияше први, од слободни господара српски, што је своме покровитељу делом помагао. Он је први цару Лазару војском у помоћ дошао, пре но што је Лазар са суседима хришћанским савез утврдио. Бијаше то године 1387. истом што је Србија отказала данак турскоме Мурату. У том је и Али-паша већ са 20,000 војске палећи и робећи Рашку полазио и на Ситницу стигао. Бурађ га је довијао и згодно у теснацу сустигао баш код Топлице и Плочаника облиз Нова-Пазара. Ту бијаше страовита битка. Бурађ са свои Зећани и Црногорци освећује се за оно немило примирје, у коме је Зета Берат и Костур Турком напустити морала, кад јој оно Баошић III. славно на Војуши паде, а Бурађ јој из тавнице извађен јоште небијаше. Победа остаде Србљима, велика штета Турцима. Једва трећина војске могаše се са своим пашом разгоњена спасти. Све је остало на пољу остало.

Бурђева победа донела је Србљима много већу вољу и готовост за свако даље ратовање, у осудној борби са Турчином. Али данас неима на Косову баш оног јунака,

кои је сву славу ове личне победе заслужно. Он је јоште на путу, али се за Косово веће закаснио. Његово место испунило је народно памтење са Иваном Кастриотићем, Албанским, с оцем оног гласовитог Кастриотић-Скендер-бега, што је при почетку XV. века Турком подлегао и тада се славом прославио.

Иван је држао неку чест земље Албанске што бијаше слобадна од Турака и Бурђу се покораваше, и као преодник Бурђев, сва је прилика, као што прича и народ, да је и на Косову десити се могао.

Међутим је Бугарска већ душу издапула. Пао је славни Трнов њено столицо место, већ и тврђава Никопољска и Силистријска да падне. Гадна смрт краља бугарског задовољила је турски Филипопољ. И млади Шишманић већ је потурчен, да прочаји живот у Азији. —

Поред четири савезника српски, само двојици би суђено, да угледају поље Косово.

Али су и Бугари исто тако себи образ осветлали, кано и Бурађ под Новим Назаром. Бугари беше после савезне завере листом готови на бој. Мурат пак као предвиђајући да му је куцнуо час, хтеде најпре да проведе своју и свои синова свадбу са цариградским дворкињама. Годиницу дана потраја ово приватно веселје. Превалила је већ и год. 1389, и тек онда стаде се Мурат са удружном војском крећати, коју је за сво ово доба од близу две године сакупљао.

И овде се држао Мурат свога старог начина. Бугарска је била растресена бусија, коју ваљаде сасма оборити, да се лакше у Србију доспе. Тридесет хиљада Турака бијаше довољано Али-паши да је сасвим подјарми, уз што му је и Јахши-бег на услуги био.

Бугарска бијаше први савезник српски, кои без помоћи узајмно обречене пропасти мораде. Али друкчије и небија могуће. — Савезничка војска сва укупно бијаше много мања, нежели она у душмана. Притом нико незнаде куда ће Мурат са главном снагом пређе ударити. Тугхан-бег пролетао је Србље палећи чак до Косова, — исто тако и Јахши-бег Бугарску. Сви упреше очи на Мурата, коим ће

путем најпре да се крене. Главна војска стајала је под њим. Шест кнезова, шест савезника азијски и два хришћанска из Европе, присташе уз његову рођену уз војску Султанацку. Но Мурат се није ни макнути хтео, до год нећу успех у Бугарској.

И већ се напои Мурат крви у Филипопољу. — И већ је пут западу заказао. — Преко сучког сурдука ишао је он на стару Хелику, и воденим долем на Бустендул и преко велике долине Улу-ове у село Кратово. Кад али ту га српски сусстиже посланик, који давно нарушени мир нишки сада посве прекиде, и Мурата на осудну борбу са Лазаром позва.

Мурат реши сада осудно, да удари на земљу Србију. Из Кратова пређе он међу царевине српске, падне на Мораву преброди је у 6 одељења и оправивши, напред Игит пашу и старога Јеврем-бега, да му пролаз кроз сурдуке обезбеђују, стигне срећно на поље Косово, де се Лазар с главном војском искупио био.

Лазару бијаше веће сувише јасно, да се поред целог савеза свога, понајвише на рођене војводе поуздати мора. Старац Југ-илићи Љутица-Богдан, са свои девет Југовића, био је један од најзнатнији најгласовитији војвода српски.

Још од вајкада веран будући породици славни Немањка, није никада узостајао де се радило о напредку њеном. Данас је он повео своју милу потпору, девет своји соколова на осудно Косово, последњи пут за веру христову, за србску слободу и самосталност крвцу да пролије,

Југовићи запремише оба крила од госпоцка стола Лазарева. — Иза Вука Бранковића, — као иза свога управитеља на десноме крилу — посео је старина Богдан. Али је Југ-Богдан био међу целом дружином једини јунак, који је небројене бојеве прежививши, садашњег душмана боље познавао, но што се то икоји похвалити смеде. — Педесет и пет година провео је само у борби, које са Грцима које са Турцима. Све соколове турске он је познавао редом, скоима се мање више често огледао. Сутра ће по други пут осудно да се огледа, са оном седом јуначином Јеврем-

бегом, и силним везиром Хередин-пашом, који му пре 27. година покраину освоише, те га примораше да се склони до цара Лазара.

С предње стране стола Лазарева, посело је пет другова, пет војвода српски. Усредини Милош Обилић је. На лево је Бановић Страхиња и до њега војвода Мусићу. — На десно су оба му побратима Милан Топличанин и Иван од Косајнице. Сви петоро стоје у закриљу с' обе стране браће Југовића. — Осим поменути бијаше још и више нами незнани делија. —

Преко пута храброме Милошу, посео му старији пашеног Вук Бранковић, баш уз десно царско колено. Као старији зет и на гласу јунак, држао је под собом десно крило целе српске војске. Од велике и знатне породице бувши, бијаше знатан од вајкада код цара Лазара. А данас је уживао највеће његово поверење, које није у истини заслужио, него га обманом стекао. У Милошу налазио је Вук свога највећег суарника. Како Вук и Милош, исто тако живљаху Мара и Вукосава једна према другој. Утицај мужевљи није се само огледао у њима, веће саде изађе и свету на видик. — Лакше паде женској замутити кавгу, де ваља прави узрок скрити и таити и под копреном бојак бити. Мара диже руку на Вукосаву са јавним укором, нештедећи ни сама Милоша; — и — семе је раздора узродило.

Честољубље — али о туђој штети — и чезња за владом занесе сувише Вука. Племенито да дође до жељане цели бијаше за њега утопија. — Зла савест и нечисто срце вукло га је само на срећтво, ма се поступало на који му начин драго. — Није чудо дакле, ако је своје намере бацио на невина Милоша, те га своме цару као издаицу обедио. — Кратко време — опасност за вратом — и лоше стање Лазарево недаде, да се ствар природније истражује. — Вечера постаде судиште, а гости сведоци невинне увреде. — Јавно изобличење на најњежнији начин, са љубазним и великим поверењем моћи ће Милоша најпрече исцелити: тако мисљаше Лазар; но се у томе јако преварио.

Започне се диван и разговор, предлози и савет, — кад и како да се нападне на душмане. Ветар је Србљима поспешан и нојда мрачна. У полу решеног предмета диже се Лазар. Он спојава свечаност, као што глави пристоји са најозбиљнијом, са најсветијом намером. — Он држи, да ће целу ствар лакше решити ако најпре сињи камен са срца свали: — „Теби Милоше, теби зете мој, напијам у здравље, ак' и јеси отужен, о издаји рода да ми радиш.“ — Чиста савест, и наравни дух изваја се на лицу Милошевом. — Одважно, слободно, и ладно одрицајући се, зачу се глас племените душе Милошеве: „Светли царе! — хвала на чаши ал нехвала на твојој зравици. — Сутра нам је Видовдан, видићемо, које вера коли је невера!!“ —

Нагон природни одгони Милоша у самоћу. — Српске војводе остадоше изненада смућени и зачућени под шатором. — У Милошу се комешају бурне, страховите мисли. — Срце кипи у бујним жељама. — Повређена је искрена љубав у Милошу, према дружини. — Подкопано је благоратно честољубље. — У главу је убијена крилата поноитост, која свест у јунаку рађа, освојојзи и сили и снази. — Мучна је борба са собом самим. — Мислио је, па и смислио је: — „кад већ умирем за отачину, онда ми ваља и повређену част моју да оперем.“ — Грдна је и огромна мисао Султана убити! — „Убићу га, — ногом ћу му шију погазити! — Ово мора уклонити смене љагу о издаји. — То мора душмане посрамити. — То ће опрати част и славу окаљаном њ имену моме.“ —

Веће се наоружа дух Милошев, у снази, вољи и отважности. —

Лазар је у збору мало успео. — Главно је остало неизвесно. —

У војводама српским осванула је нека смутња, и потајни неизвестни страх. —

А Милош — Милош што рекао, то је учинио. —